

Adam Burakowski

DICTATURA LUI NICOLAE CEAUȘESCU 1965-1989

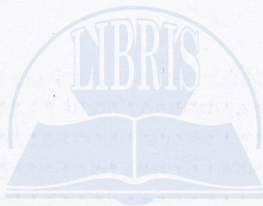
GENIUL CARPAȚILOR

Ediția a II-a revăzută și adăugită

Traducere de Vasile Moga

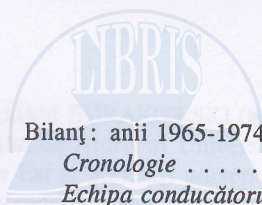
Prefață de Stejărel Olaru

POLIROM
2016

Cuprins

<i>Lista abrevierilor</i>	7
<i>Prefață la prima ediție (Stejărel Olaru)</i>	9
<i>Geniul Carpaților, după 27 de ani. De ce trebuie cercetată în continuare epoca Nicolae Ceaușescu ?</i>	13
<i>Cuvânt înainte la prima ediție în limba română</i>	19
Introducere	23
Capitolul 1. Începutul	39
Mișcarea comunistă românească înainte de al doilea război mondial	39
Primele două decenii de guvernare comunistă în România	43
Moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej	60
Cariera lui Nicolae Ceaușescu până în martie 1965	64
Alegerea prim-secretarului PMR	71
Capitolul 2. Consolidarea puterii	85
Începutul regimului Nicolae Ceaușescu	85
Congresul al IX-lea al PCR – iulie 1965	89
Înființarea comisiei pentru reabilitarea lui Lucrețiu Pătrășcanu	97
Schimbări în societatea românească în a doua jumătate a anilor '60	101
Continuarea politicii externe independente	104
Consolidarea poziției lui Ceaușescu și eliminarea lui Drăghici	116
Evoluția crizei cehoslovace	126
August 1968 – cel mai mare triumf al lui Ceaușescu	135
Măsurile antisovietice luate de Ceaușescu	149
Roadele triumfului – Ceaușescu intensifică politica externă	152
Tentative de presiune asupra autorităților din partea populației: 1968-1969	155
Al doilea val de eliminare a „baronilor” lui Dej	161
Situația politico-economică în anii 1970-1971	173
Apropierea României de China și vizita lui Ceaușescu în Statele Unite	177
Înăsprirea cursului – „tezele din iulie” și „mica revoluție culturală”	184
Situația economică în anii 1971-1974	189
Creșterea controlului asupra populației și centralizarea puterii: 1972-1973	194
Succesele diplomatice românești în prima jumătate a anilor '70	204
Anul 1974 – instaurarea formală a dictaturii	208

Bilanț : anii 1965-1974	214
<i>Cronologie</i>	214
<i>Echipa conducătorului</i>	216
<i>Schimbări instituționale</i>	217
<i>În context mai larg</i>	220
Capitolul 3. Stagnarea sistemului	231
Situția economică și politică în anii 1975-1976	232
Politica externă în anii 1975-1976	240
Anul de criză 1977	247
Schimbări în serviciile speciale și fuga lui Ion Mihai Pacepa	269
Anii 1978-1981 : declinul	274
Politica externă a României în anii 1977-1981	302
Ultimele reforme ale sistemului – anii 1981-1982	313
Stagnarea – anii 1983-1985	330
Bilanț : anii 1975-1985	345
<i>Cronologie</i>	345
<i>Echipa conducătorului</i>	346
<i>Schimbări instituționale</i>	348
<i>În context mai larg</i>	351
Capitolul 4. Prăbușirea	361
Prăbușirea economiei	367
Sub semnul lui Gorbaciov : martie 1985 – mai 1987	372
Pregătirile pentru confruntare : iunie-noiembrie 1987	381
Drumul spre decembrie 1989	385
Pierderea puterii : 2-22 decembrie 1989	400
Epilog	420
Bilanț : anii 1985-1989	422
<i>Cronologie</i>	422
<i>Echipa conducătorului</i>	424
<i>Schimbări instituționale</i>	425
<i>În context mai larg</i>	425
Încheiere	429
<i>Biografiile celor mai importanți activiști comuniști români</i>	435
<i>Bibliografie</i>	449
<i>Index</i>	463

Capitolul 1

Începutul

Mișcarea comunistă românească înainte de al doilea război mondial

Începutul mișcării revoluționare românești se situează în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial impactul real al forțelor de extremă stânga a rămas neglijabil. Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (PSDMR), creat în 1893, era o organizație neînsemnată numeric și lipsită de sprijin¹. La început, nucleul întregii mișcări îl constituia intelectualitatea, rolul muncitorilor fiind redus, deși în timp el a început să aibă tot mai multă greutate. Un anumit impuls la acțiune l-a constituit răscoala țărănească din 1907, care s-a bucurat de sprijinul unora din mediile muncitorești. Represiunea a cărei țintă au devenit activiștii din sânul mișcării muncitorești după înăbușirea răscoalei a dus însă din nou la slăbirea grupărilor revoluționare. Așa încât Partidul Social-Democrat a renăscut practic abia în 1910.

Cauzele fundamentale ale slăbiciunii mișcării muncitorești au fost nivelul scăzut al industrializării României (la începutul secolului XX muncitorii constituiau abia 2% din populație²), precum și faptul că intelectualitatea era la rândul ei relativ puțin numeroasă și preocupată cu precădere mai degrabă de ideea națională decât de problemele sociale. În aceste condiții, nucleul PSDMR era constituit din reprezentanții unor minorități naționale, în primul rând evrei, nu de puține ori imigrați din Rusia. Toțmai din această categorie provenea primul conducător al partidului, Constantin Dobrogeanu-Gherea, cunoscut și sub numele Nahum Katz³. PSDMR s-a împotrivit participării României la primul război mondial, fapt pentru care, după ce România a ieșit din neutralitate, în 1916, membrii acestui partid au fost supuși multor forme de represiune. Ca să scape de urmăriri, mulți activiști au fugit pe teritoriul Rusiei, dar printre cei care au rămas s-a remarcat în mod deosebit fracțiunea bolșevică a „maximaliștilor”, denumită și „Sfatul Secret”. Activiștii din această categorie năzuiau ca în cel mai scurt timp să înfăptuiască schimbarea totală a sistemului politic din România⁴.

Izbucnirea revoluției din Rusia a întărit poziția bolșevicilor în partid, iar concomitent dificultățile economice cauzate mai întâi de susținerea războiului, apoi de încheierea lui

1. J. Demel, *Historia Rumunii*, Wrocław, 1986, pp. 338-339.
2. R. Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, trad. de C. Pupeza, I. Gagea, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 37.
3. *Ibidem*, p. 37.
4. *Ibidem*, pp. 37-38.

au potențat orientarea favorabilă stângii din sânul societății, ceea ce s-a concretizat, între altele, printr-o serie întregă de greve în anii 1919-1920. Tulburările sociale au fost însă înăbușite și în scurt timp s-a dovedit că de fapt comuniștii nu aveau o susținere prea mare. În sânul partidului, în schimb, tendințele bolșevice au început să câștige teren. În mai 1921, la congresul PSDMR, majoritatea delegaților au votat pentru aderarea la Comintern, ceea ce a provocat scindarea efectivelor, astfel încât activiștii moderați s-au retras din partid, ocazie cu care acesta și-a schimbat numele în Partidul Socialist Comunist din România, iar mai târziu în Partidul Comunist din România (PCdR)¹. Datorită faptului că activiștii comuniști au adoptat o poziție deschis antistatală, la scurt timp după congres poliția i-a arestat pe mulți dintre ei, inclusiv pe președintele partidului, Gheorghe Cristescu (care a fost însă eliberat un an mai târziu)². Consecința arestărilor operate de guvern a fost faptul că în fruntea PCR au ajuns alți oameni, cei mai mulți dintre ei având poziții și mai radicale decât predecesorii lor.

Pe 11 aprilie 1924 PCR a fost interzis, iar activitatea lui a trecut în ilegalitate. Din această cauză, mulți activiști și adepți moderați au părăsit partidul. Statutul ilegal al acțiunilor desfășurate de PCR a dus la apropierea lui de lumpenproletariat și în general de cei care constituiau periferia socială. Multe figuri care au devenit mai târziu cunoscute în cadrul mișcării comuniste proveneau tocmai din aceste medii sau aveau la vremea respectivă contacte cu ele – iar Nicolae și Elena Ceaușescu nu fac excepție.

Interzicerea activității a slăbit partidul, al cărui număr de aderenți și a cărui influență în societate erau la cote minime. Comuniștii nu erau în stare să câștige un sprijin mai larg. Românii tratau Partidul Comunist ca pe un exponent al spionajului sovietic, de vreme ce, printre altele, el solicita „retrocedarea” Basarabiei și a nordului Bucovinei (regiunea în care este situat orașul Cernăuți și care actualmente se află între granițele Ucrainei) în favoarea Uniunii Sovietice, a Transilvaniei în favoarea Ungariei, respectiv a Dobrogei în favoarea Bulgariei. Probabil că tocmai din această cauză etnicii români erau o minoritate în Partidul Comunist. În anii '30, dintre membrii de partid, 28% erau maghiari, 18% evrei, 10% ruși și ucraineni, 10% bulgari și numai 23% români³. Chiar și în conducerea partidului erau puțini români. Înainte de primul război mondial, dintre *primii secretari*, doar unul fusese român – Gheorghe Cristescu. *Ceialți se numeau*: Elek Köblös – ungar; Vitali Holostenko – ucrainean; Alexander Danieluk Ștefanski (pseudonim: Gorn) – polonez⁴; Boris Ștefanov – bulgar⁵; și Ștefan Foriș – ungar⁶. PCR era considerat în general un element străin, antinațional și antistatal.

1. *Ibidem*, p. 39.

2. A fost editată o scurtă biografie a lui care cuprinde și corespondență și documente: O. Ilie, C.C. Ilie, Gheorghe Cristescu – „Plăpumarul”. *Primul secretar general al PCR. Corespondență, documente, imagini*, Editura Semne, București, 2009.

3. D. Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc 1948-1965*, trad. de L. Leuștean, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 18.

4. Pentru mai multe amănunte, vezi C. Diac, „Lideri ai Partidului Comunist din România în arhiva Cominternului: Al. Danieluk-Ștefanski”, *Arhivele Totalitarismului*, nr. 3-4/2014, pp. 165-178.

5. Pentru mai multe amănunte, vezi „Comuniști din România în arhiva Cominternului: Boris Ștefanov”, *Arhivele Totalitarismului*, nr. 1-2/2014, pp. 125-149.

6. Pentru mai multe amănunte, vezi C. Diac, *Zorii comunismului în România. Ștefan Foriș, un destin neterminat*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.

Comuniștii nu aveau sprijin nici chiar în rândul intelectualilor, deși în alte țări din această regiune a Europei cel puțin o parte a intelectualității manifesta simpatii de extremă stânga. Ceea ce, în România, era consecința nu numai a lipsei de forță a comuniștilor propriu-ziși, ci și a imensei forțe de atracție a ideologiei naționaliste, ai cărei principali exponenți în perioada interbelică erau organizațiile care gravitau în jurul Gărzii de Fier. Garda combătea în primul rând PCR și pe reprezentanții lui – pe care îi considera trădători de patrie și popor –, și nu neapărat comunismul ca idee, ceea ce îi permitea să atragă chiar și intelectuali de stânga.

Încă de la început, mișcării revoluționare din România i-a lipsit unitatea. După eliminarea în 1921 a grupului moderaților, fracțiunile rămase în Partidul Comunist au început să ducă o luptă îndârjită unele împotriva celorlalte, luptă care uneori, mai ales după preluarea puterii, căpăta forme sângeroase¹. Destul de timpuriu s-au detașat două grupări principale pe care le deosebea atitudinea față de centrala din Moscova. Frațiunea mai puternic atașată de Hotelul „Lux” (sediul Cominternului) era constituită în principal din reprezentanții români ai minorităților naționale și în primul rând din evrei, dar și slavi. Încă de la începutul anilor '20, în fruntea acestei grupări denumite a „moscoviților” s-au instalat soții Ana și Marcel Pauker.

A doua grupare o constituiau reprezentanții proletariatului și ai lumpenproletariatului din câteva orașe mai mari. În această fracțiune intrau mai mulți români decât în tabăra „moscoviților”, dar erau și muncitori unguri, evrei și chiar germani. De regulă ei erau mai puțin școlii decât rivalii lor de la Hotelul „Lux” și mai degrabă se declarau împotriva aderării României la URSS, preferând să construiască un comunism specific, cu mijloacele pe care le permiteau resursele naționale. Grupul principal în cadrul acestei fracțiuni erau așa-numiții ceferiști – lucrătorii de la Căile Ferate Române –, iar conducătorul, atât al grupului „ceferiștilor”, cât și al întregii fracțiuni „naționale”, a devenit Gheorghe Gheorghiu-Dej, unul dintre principalii organizatori ai grevelor de la Atelierele CFR Grivița din București, în anul 1933.

În afară de linia principală de separație între partizanii comunismului internațional (sovietic) și cei ai comunismului național existau și alte grupări în Partidul Comunist, constituite pe criterii naționale – și anume existau grupul românilor, cel al evreilor, cel al maghiarilor și cel al bulgarilor². De asemenea, în PCR mai existau: fracțiunea transilvănenilor, unde numeric erau preponderenți ungarii, cea a basarabenilor, unde dominau ucrainenii, și, în sfârșit, cea a dobrogenilor, în rândul cărora un procent semnificativ îl reprezentau bulgarii.

1. Luptele intestinale dintre diferitele fracțiuni ale PCR din perioada interbelică constituie subiectul multor lucrări, dintre care merită amintite: S. Tănase, *Clienții lu' tanti Varvara. Istoria clandestină*, Editura Humanitas, București, 2005; Adrian Cioroianu (ed.), *Comuniștii înainte de comunism: procese și condamnări ale ilegalistilor din România*, Editura Universității din București, București 2014.
2. Evreii din PCR își schimbau deseori numele ca să sune mai românește – spre exemplu, Ernst Neulander a devenit Valter Roman. Numele și le mai schimbau și ungarii, dar mult mai rar. În schimb, bulgarii și le modificau doar atât cât să fie adaptate pronunției limbii române – spre exemplu, Dimitar Kolev a devenit Dumitru Coliu. Pe această temă, vezi P. Câmpeanu, *Ceaușescu...*, pp. 182-183.

După intrarea în ilegalitate, activitatea Partidului Comunist a suferit o restrângere și mai accentuată. Un anumit impuls favorabil intensificării activităților desfășurate de PCR l-a adus marea criză economică de la sfârșitul anilor '20 – dar inițial, în principal din cauza luptelor intestinale, n-au fost suficient valorificate posibilitățile de manifestare create de înrăutățirea drastică a situației economice. În 1929 a izbucnit greva minerilor de la Lupeni, dar participarea comuniștilor la aceste mișcări de protest a fost practic nulă, lucru pentru care au fost aspru criticați de Comintern¹. În anii '30 activitatea PCR a cunoscut o ușoară intensificare, în 1933 comuniștii reușind să declanșeze greva la Atelierele CFR Grivița, dar manevra respectivă a provocat partidului mai multe daune decât beneficii, întrucât activiștii de frunte ai acestuia, printre care și Gheorghiu-Dej, au fost trimiși în judecată și condamnați, prin sentințe definitive, la ani grei de pușcărie sau la muncă forțată.

În a doua jumătate a anilor '30, PCR a pierdut complet contactul cu ceea ce se întâmpla în România din cauză că o jumătate din cadrele de conducere ale partidului se găseau la Moscova, iar cealaltă jumătate în pușcărie, puținii activiști rămași în libertate fiind nevoiți să se ascundă. Foarte dificilă era și comunicarea între diferitele grupuri, ceea ce a determinat instaurarea unui climat de concurență și suspiciune între ele. Între timp, poziția dominantă în interiorul fracțiunii „naționale” a fost cucerită de Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a reușit să-și fructifice cu dibăcie legenda de conducător al grevei ceferiștilor și s-a priceput cum nu se poate mai bine să inducă animozități reciproce între activiști. În 1936 ajunge și Ana Pauker în închisoare. După perioada petrecută la Moscova, ea se întorsese în țară, cu scopul de a promova o nouă linie strategică a Cominternului, politica antifascistă².

În anii 1937-1938 sovieticii au făcut curățenie în rândul membrilor PCR, însă această măsură i-a afectat doar pe acei activiști care se aflau în momentul respectiv pe teritoriul Uniunii Sovietice – printre care și pe Marcel Pauker³. Acest val de represiuni a lovit așadar numai fracțiunea „moscoviților”, întrucât „naționaliștii”, care se găseau atunci în majoritate în pușcăriile din România, rămăneau în afara razei de acțiune a autorităților de la Moscova. Nu putem ști dacă aceasta a fost și intenția lui Stalin, însă consecințele epurării au fost întărirea aripii naționale a PCR și consolidarea poziției lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În același timp, datorită acestei operațiuni, Ana Pauker a devenit figura principală a fracțiunii moscovite. Poziția ei era mai solidă decât aceea a lui Ștefan Foriș, care în 1940 a fost numit prim-secretar al PCR, iar pe data de 31 decembrie a aceluiași an a trecut clandestin granița sovieto-română și a intrat în țară. Foriș era însă străin de ambele aripi învrăjbite ale partidului, așa încât nu era susținut practic de nimeni⁴.

Declanșarea celui de-al doilea război mondial a schimbat situația comuniștilor români pe plan internațional, deși nu a provocat și modificări în ierarhia interioară a partidului. În 1941, după intrarea României în război, Moscova a început activitatea de organizare

1. V. Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 208.

2. R. Levy, *Gloria și decăderea...*, p. 47.

3. Acestor evenimente le este consacrată monografia G. Brătescu, *O anchetă stalinistă (1937-1938). Lichidarea lui Marcel Pauker*, București, 1995.

4. P. Câmpeanu, *Ceaușescu...*, pp. 198-203.

a mișcării comuniste românești compuse din activiști aflați pe teritoriul Uniunii Sovietice și din soldații români căzuți prizonieri. În acest scop, sovieticii au recurs la serviciile Anei Pauker, pe care în mai 1941 au luat-o la schimb cu unul din conducătorii țăranilor prinși pe teritoriul Basarabiei¹. În anul 1942, Ana Pauker, împreună cu alți activiști, a lucrat la Moscova la constituirea Frontului Național Democratic Român, iar mai târziu a organizat Divizia „Tudor Vladimirescu”, care a luptat împotriva nemților sub conducerea Armatei Roșii². Împreună cu această divizie, Ana Pauker a apărut în țară în 1944.

Între timp, al doilea centru al PCR, concentrat în jurul lui Gheorghiu-Dej, se pregătea la rândul său pentru preluarea puterii. La 23 august 1944 a avut loc o lovitură de stat prin care a fost înlăturat de la putere dictatorul progerman Ion Antonescu. La această lovitură de stat – organizată de partidele istorice din perioada interbelică și de rege – au luat parte și comuniștii, prin intermediul lui Lucrețiu Pătrășcanu, care a fost cooptat în organizarea complotului probabil pe considerentul că avea legături de rudenie cu persoane din anturajul monarhului³. Potrivit afirmațiilor unor cercetători, comuniștii s-au alăturat complotiștilor deoarece Gheorghiu-Dej se temea că, dacă Antonescu ar fi rezistat până la sosirea Armatei Roșii, gruparea „naționaliștilor” din PCR ar fi fost eliminată complet de „moscoviți”⁴.

La sfârșitul războiului, în Partidul Comunist existau așadar patru lideri principali: Foriș, Pătrășcanu, Pauker și Dej. Primul pe lista celor eliminați a fost Foriș⁵. Pe data de 4 aprilie 1944, înarmat cu un pistol și cu un ciocan, Emil Bodnăraș a pătruns în ascunzătoarea secretă a acestuia și i-a comunicat că a fost înlăturat de la conducerea partidului. Foriș n-a opus rezistență, iar următoarele câteva luni și le-a petrecut în detenție. Pe 23 august a fost eliberat pentru scurt timp, după care a fost din nou arestat. În vara anului 1946 a fost lichidat. În locul lui a fost instituit un triumvirat compus din Emil Bodnăraș, Iosif Rangheț și Constantin Părvulescu. Conducerea PCR a fost colectivă până în septembrie 1945, când în mod oficial Gheorghiu-Dej a fost ales secretar general⁶. De fapt însă, până atunci, partidul a fost condus nu de cei trei care alcătuiau triumviratul, ci de cuplul Pauker-Dej.

Primele două decenii de guvernare comunistă în România

După răsturnarea lui Antonescu, România s-a retras din războiul contra Uniunii Sovietice și a îndreptat armele împotriva Germaniei. Cu toate acestea, încă din 30 august 1944 Armata Roșie a intrat în București, ceea ce însemna că nici nu se putea pune problema

1. R. Levy, *Gloria și decăderea...*, p. 50.

2. *Ibidem*, pp. 62-63.

3. V. Georgescu, *Istoria românilor...*, p. 236.

4. S. Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 33.

5. Aceste evenimente constituie tema unei monografii și a unei colecții de documente: D. Cătănuș, I. Chiper, *Cazul Ștefan Foriș. Lupta pentru putere în PCR de la Gheorghiu-Dej la Ceaușescu. Documente 1940-1968*, Editura Vremea, București, 1999.

6. *Membrii CC al PCR...*, p. 291.